

FERİDÜDDİN MES'ÜD

(فرید الدین مسعود)

Ferîdüddîn Mes'ûd b. Süleymân
b. Şuayb el-Çiştî el-Ecûdehenî
(ö. 664/1265)

Hindistanlı Çiştî şeyhi.

571'de (1175) Mültan yakınındaki Keht-vâl'de doğdu. Hz. Ömer soyundan geldiğini ileri süren bir ailenin çocuğudur. Kâbil'in yönetici ailelerinden birine mensup olan büyük babası Oğuz istilâsı üzerine Hindistan'a göç etmişti. Daha çocukluğunda annesinin etkisiyle tasavvufî hayata yönelen Ferîdüddîn Mes'ûd, öğrenimini Mültan'da Mevlânâ Minhâcüd-dîn-i Tirmizî Medresesi'nde tamamladı. Burada Çiştîye tarikatının kurucusu Mu-înüddin Hasan el-Çiştî'nin halifesi Kut-büddin Bahtiyâr ile tanıştı ve onun vasiyetiyle Çiştîye tarikatına girdi. Riyâzet ve ibadette dönemindeki bütün sūfîleri geçti. Uchch'ta başını bir kuyunun içine sarkıtarak baş aşağı namaz kılan (salât-ı ma'kûs) Ferîdüddin, Şeyh Çiştî'den de mânen istifade etti. Yirmi yıla yakın Hisâr idarî bölgesindeki Hânsî'de yaşadı. Daha sonra gittiği Ecûdehen'de (Adjodhan; bugün Pâk Pattan) ünü etrafa yayıldı. 5 Muharrem 664'te (17 Ekim 1265) burada vefat etti. Türbesi 700 yıldan bu yana Hindistan halkının en kutsal yerlerinden biri sayılmış, Hindûlar, müslümanlar ve Sihler kendisine aynı derecede saygı göstermişlerdir. Timur ve Ekber Şah gibi birçok hükümdar Ferîdüddin Mes'ûd'un mezarını ziyaret etmiştir.

Genc-i Şeker lakabıyla anılan Ferîdüddin Mes'ûd'un soyundan gelen birçok sūfî Hindistan'da önemli tasavvuf merkezleri kurmuştur. Çiştîye silsilesine Hintli bir çehre kazandıran Cemâleddîn-i Hânsî, Nizâmeddîn-i Dihlevî ve Alâeddîn-i Sâbir gibi yüksek seviyede müridler yetiştiren Ferîdüddin Mes'ûd, halk ile yakın ilişkiler kurmak suretiyle o döneme kadar dar bir çevresi olan Çiştîye tarikatını yaygın ve güçlü hale getirmiş, Pencap'taki birçok Hindû kabilenin müslüman olmasına vesile olmuştur. Onun görüşlerinin etkisi, Sihler'in kutsal kitabı Guru Granth'ta göze çarpmak bir şekilde görülebilir ve sözleri saygı ile anılır.

Tefsir, kıraat ve fıkıh bilgisi yanında Arapça'nın grameri konusunda da âlim bir kişi olan Ferîdüddin, tasavvuf klasiklerinden 'Avârifü'l-ma'ârif'i döneminin ders programı içine almış, öğrencilerine

okutmuş ve bir özetini hazırlamıştır. Hindû, müslüman, köylü ve şehirlilerden oluşan her sınıftan insan onu görmeye geldiği için dergâhı bütün sosyal tabakaların gerçek bir fikir alışveriş merkezi haline gelmiştir. Ferîdüddin, dinî terimlerin Pencâbî dilinde yapılmasını tavsiye etmek suretiyle Pencap'taki mahalî lehçelerin gelişmesine de yardım etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Emîr Hasan Siczî, *Fevâ'idü'l-fu'âd*, Leknev 1302; Hamîd Kalender, *Hayrû'l-mecâlis* (nşr. K. A. Nizami), Aligarh 1959; *Siyerü'l-evliyâ*, Delhi 1302; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, II, 21; M. Bihâmed Hânî, *Târîh-i Muhammedî*, British Museum Library, Or., nr. 137, vr. 144^a-146^a; Seyyid M. Hüseyinî, *Cevâmî'u'l-kelîm*, Kanpûr 1336, s. 151 vd., 230-231; Hâmîd b. Fazlullah Dervîş Cemâlî, *Siyerü'l-ârifîn*, Delhi 1311, s. 31-59; Abdülhak Dihlevî, *Ahbarü'l-aşyâr*, Delhi 1309, s. 51-59; Muhammed Gavsî Şettârî, *Gülzâr-ı Ebrâr*, Asiatic Society of Bengal Museum, nr. 259, I, vr. 13^a-b; Ebû'l-Fazl el-Allâmî, *Â'in-i Ekberî* (nşr. Sir Seyyid), Delhi 1855, II, 208; Firişte, *Târîh*, Nawal Kishore 1865, II, 383-391; Ali Asgar Çiştî, *Cevâhir-i Ferîdî*, Lahor 1301; Allahdiyâ Çiştî, *Siyerü'l-açkâb*, Nawal Kishore 1881, s. 161-177; Dârâ Şükûh, *Sefinetü'l-evliyâ*, Nawal Kishore 1900, s. 96-97; Sücân Rey Bendârî, *Hulâsâtü't-tevârîh*, Delhi 1918, s. 33, 35, 61-63; M. Bulak Çiştî, *Ravza-i Açkâb*, Delhi, ts. (Muhibb-i Hind Press), s. 58-61; M. Ekrem Beresvî, *İktibâsü'l-envâr*, Lahor 1895, s. 160-175; Kâdî Şîr Muhammed, *Risâle-i Ferîdiyye-i Bihîştîyye*, Lahor 1300; Gulâm Ser-ver Lâhûrî, *Hâzinetü'l-aşfiyâ*, Leknev 1872, I, 287-305; Pîr M. Hüseyin, *Veşkâyi-i Hazret-i Bâbâ Ferîd Genc-i Şeker*, Lahor 1312; Abdülhak, *The Sufis Work in the Early Development of the Urdu Language*, Delhi 1939, s. 5-7; K. A. Nizami, *The Life and Times of Shaikh Farid u'd-Din Ganj-i Shakar*, Aligarh 1955, s. 118-120; a.mlf., "Farîd al-Dîn Mas'ûd Gandj-i-Shakar", *El²* (İng.), II, 796-797; M. A. Chaugh Hataî, *Pakpattan and Baba Farid Ganj-i Shakar*, Lahore 1968; Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, s. 346-348; Zuhûr el-Hasan Şârib, *Humhâne-i Taşavvuf*, Lahor 1988, s. 69-89; Munshi Mahan Lal, "A Brief Account of Masud, Known by the Name of Farid Shakarganc or Shakarbar", *JASB*, V (1836), s. 635-638.

K. A. NIZAMI

FERİGÜNİLER

(آل فریغون)

**Bugünkü Afganistan'ın
kuzeyinde yer alan Cûzcân'da
892-1010 yılları arasında hüküm süren
İran asıllı bir hânedan.**

Hânedanın adını efsanevî İran hükümdarı Ferîdun'dan (Efrîdun) aldığı söylenenler bulunduğu gibi Hârizm'de hüküm süren Ferîğ (Efrîğ) adlı bir hükümdarı

ismiyle ilgili olduğunu ileri sürenler de vardır. Coğrafyacı Makdisî, Kuzey Cûzcân'da Ribât-ı Efrîğ adlı bir yerden bahseder ki burası muhtemelen Ferîğün tarafından kurulmuştur. İbn Hurdâzbih Cûzcân hâkiminden Gûzgân-hudât, Taberî ise Cûzcân b. Cûzcân veya el-Cûzcânî diye bahseder. *Hudûdü'l-âlem*'de X. yüzyılda Cûzcân'da Efrîdun'un torunlarından birinin hüküm sürdüğü kaydedilir.

Nerşahî'nin ifadesinden, hânedanın ilk hükümdarı Ahmed b. Ferîgün'un Sâ mânî emîri İsmâil b. Ahmed ile aynı seviyede bir hükümdar olduğu anlaşılmaktadır. Saffârîler'den Amr b. Leys'e (879-902) tâbi olan Ahmed b. Ferîgün'dan sonra yerine oğlu Ebû'l-Hâris Muhammed geçti. Ebû'l-Hâris kızını Sâ mânî Hükümdarı Nûh b. Mansûr ile evlendirecek onunla akrabalık kurdu. Müellifi meçhul en eski Farsça genel coğrafya kitabı olan *Hudûdü'l-âlem* de 372'de (982-83) Ebû'l-Hâris Muhammed'e ithaf edilmiştir. Ebû'l-Hâris'in oğlu ve halefi Ebû'l-Hâris Ahmed'in 380 (990) yılında Sâ mânîler tarafından âsi kumandan Fâiku'l-Hassa üzerine gönderilmesinden onun bu sırada Sâ mânîler'e tâbi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Fâiku'l-Hassa Ahmed'i Türk ve Araplar'dan oluşan 500 kişilik bir süvari birliğiyle bozguna uğrattı. Nûh b. Mansûr, Horasan'da kendisine karşı ayaklananları cezalandırmak üzere çıktığı seferde Cûzcân'a uğradı ve Ebû'l-Hâris'in Herat'ta kendilerine katılmasını emretti (383/993). Bir süre sonra Gazneli Mahmud Ebû'l-Hâris'in kızıyla, Ebû'l-Hâris'in oğlu Ebû Nasr Muhammed de Mahmud'un kız kardeşiyle evlendi. Böylece Gazneliler'le Ferîgünîler arasındaki dostluk ve iş birliği daha da güçlendi. Ebû'l-Hâris Ahmed, Sebûk Tegin'in ölümü üzerine (387/997) oğullarından İsmâil ve Mahmud arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesinde aracılık etti. Mahmud İsmâil'i yenip tahtı ele geçirdiği vakit (389/999) kardeşini Ebû'l-Hâris'in gözetiminde bıraktı. Ebû'l-Hâris vefat edince (390/1000) yerine oğlu Ebû Nasr Muhammed geçti. Bu tarihten itibaren Cûzcân, Garcistan, Çağaniyân ve Huttel Gazneliler'in hâkimiyetine girdi. Halbuki Garcistan ve Gur hâkimleriyle Cûzcân steplerindeki bedevî Araplar, Ebû Nasr'ın dedesi Ebû'l-Hâris Muhammed b. Ahmed'e yıllık muayyen bir haraç ödüyorlardı. Ebû Nasr Muhammed 401'de (1010) ölünceye kadar Gazneliler'e tâbi olarak hüküm sürdü. 398'de